



Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Azerbajdzjan 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

Azerbajdzjan fortsätter att uppvisa allvarliga brister vad gäller respekten för mänskliga rättigheter, bland annat beträffande föreningsfrihet, mötesfrihet, pressfrihet, yttrandefrihet, valgenomförande, rättsstatens principer, situationen för fängslade, fackliga rättigheter samt rättigheter för kvinnor och hbtq-personer.

Landets ledning har åberopat nationens säkerhet som skäl för att kringskära medborgerliga rättigheter och minska utrymmet för det civila samhället via ändringar av såväl författning som andra regelverk under 2014-2016.

Kampen mot religiös radikalism anges som skäl för hårdare regler gällande icke-statliga organisationer. Efter en sammandrabbning mellan polis och islamister i staden Nardaran hösten 2015 med dödsfall på båda sidor antogs ett skärpt regelverk för religiösa aktörer, inklusive organisationer inom civilsamhället. Kuppförsöket i Turkiet 2016 ledde till en jakt på azerbajdzjanska Gülen-anhängare som ansågs finnas i de oppositionellas led. Personer som bedöms hota landets säkerhet behandlas hårdfört av rättsvårdande myndigheter. Godtyckliga frihetsberövanden och anklagelser om tortyr rapporteras relativt ofta av människorättsorganisationer.

Presidentadministrationen drev under perioden 2014-2016 förtalskampanjer mot civilsamhällesorganisationer, som utpekades som motståndsrörelser i främmande makters tjänst. Ett antal civilsamhällesorganisationer – såväl azerbajdzjanska som utländska – lämnade landet frivilligt eller under tvång till följd av den repressiva miljön.

Tvivelaktiga rättsprocesser och fällande domar med långa fängelsestraff för journalister och människorättsförsvarare har legat till grund för allt skarpare kritik mot landet från människorättsorganisationer under senare år.

Ett stort antal av de aktivister och oppositionella som fängslades 2014-2015 benådades under 2016 vid de sedvanliga amnestierna kring större högtider. Under 2016 förbättrades dialogen med bland andra EU. Sedan 2015 har även rättsläget för civilsamhället och dess givare förbättrats. Regelverket kräver dock registrering av varje givare, utförande civilsamhällesorganisation och enskilda projekt, vilket hindrar framväxten av ett starkt civilsamhälle i landet.

Även om den azerbajdzjanska författningen föreskriver fria och rättvisa val har OSSE/ODIHR pekat på allvarliga brister i genomförandet av både president- och parlamentsval.

Landets författning ändrades 2016, utan debatt i parlamentet men genom en folkomröstning. Enligt såväl Venedigkommissionen som landets opposition leder författningsändringen till ett väsentligen stärkt presidentstyre och ökad obalans mellan den verkställande och lagstiftande makten. Att parlamentet inte gavs möjlighet att debattera förslagen förstärkte detta intryck.

Myndigheternas vägran att tillämpa Europadomstolens dom om frisläppande av oppositionsledaren Ilgar Mammadov präglar alltjämt internationella samfundets syn på landets demokratiutveckling.

Azerbajdzjan är enligt författningen en sekulär stat, samtidigt som en övervägande del av befolkningen bekänner sig till islam. Såväl lagstiftningen som samhällslivet präglas av tolerans för andra trosriktningar och etniska grupper samt respekt för kvinnors rättigheter. Sociala normer och diskriminering framför allt på landsbygden krymper dock utrymmet för t.ex. kvinnor. HBTQ-personer är bland de mest utsatta och får svagt stöd för sina rättigheter från såväl myndigheter som övriga samhället.

Azerbajdzjan har en konflikt med sitt grannland Armenien över Nagorno-Karabach. Närmare 20 procent av Azerbajdzjans territorium står under annan makts kontroll till följd av konflikten. Enligt UNHCR finns drygt 620 000 internflyktingar i landet vilket, om än i avtagande grad, präglar tillståndet vad gäller mänskliga rättigheter i Azerbajdzjan.

II. RÄTTSSSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

Azerbajdzjans författning fastslår skydd av de mänskliga rättigheterna. Landet har ratificerat mer än 50 konventioner eller motsvarande överenskommelser om skydd av olika mänskliga rättigheter. De åtaganden landet iklätt sig genom konventionerna och medlemskapet i Europarådet har inte efterlevts i alla delar på grund av brister vad gäller rättsväsendets oberoende.

Rättssäkerheten präglas fortfarande av arvet från tiden då Azerbajdzjan var en del av Sovjetunionen. Civilsamhället ifrågasätter rättsväsendets oberoende och likabehandling.

Myndigheterna tillstår rättsväsendets problem och har vidtagit åtgärder för att reformera det. En rättsakademi har skapats och under våren 2016 inrättades instanser för medborgarnas klagomål om maktmissbruk och orättvisor såväl centralt som på regional nivå. Ökad tillgång till oberoende försvarsadvokater har identifierats som en prioritering. Trots dessa initiativ tycks politisk och annan påverkan av rättskipning och licensgivning åtnjuta fortsatt acceptans inom den azerbajdzjanska rättskulturen.

Under åren 2014-2016 förekom återkommande rapporter från människorättsorganisationer om att rättssystemet används av statsmakterna för att straffa eller försvaga dissidenter.

Frihetsberövanden och häktningar kan pågå i månader utan att rättegång inleds. Brottssanklagelserna mot regimkritiker kan gälla våldsbrott, olaga vapeninnehav, narkotikabrott eller ekonomisk brottslighet. Fängelsestraff och andra påföljder är ofta stränga. Försvarsadvokater som tar sig an känsliga fall hävdar ibland att de utsätts för påtryckningar eller hot.

Under 2016 märktes en högre aktivitet från Ombudsmannens kontor som genomförde en rad fängelsebesök och i ett antal fall tycks rekommendationerna efter besöken ha fått genomslag. I de mest känsliga fallen, till exempel rörande anklagelser om tortyr av oppositionella, har ombudsmannen hittills inte funnit anledning att ge kritik. Det faktum att ombudsmannafunktionen har överlevt och relativt ofta åberopas får i alla händelser betecknas som något positivt.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Azerbajdzjans officiella hållning och medlemskap i olika internationella fora skapar intryck av en tydlig strävan mot demokrati. Civilsamhället ifrågasätter emellertid återkommande genuiniteten hos landets demokratiska institutioner. Presidentfruns utnämning till 1:a ställföreträdande president i mars 2017 var ett sådant tillfälle.

Det finns drygt 50 partier registrerade i Azerbajdzjan men det styrande partiet Yeni Azerbajdzjan (YAP, Nya Azerbajdzjan) har dominerat den politiska scenen sedan 1995. Oppositionen har efter hand marginaliserats till den grad att det är svårt att se något alternativ till dagens regim. De senare årens nedslag på civilsamhället och jakten på Gülen-anhängare sedan juli 2016 har ytterligare försvagat enskilda partier och politikers möjligheter.

Till det nationella parlamentet Milli Majlis väljs 125 ledamöter från enmansvalkretsar för femåriga mandatperioder. Vid parlamentsvalet 2015 drog i stort sett alla oppositionspartier tillbaka sina kandidaturer i protest mot upplevda restriktioner och svårigheter i samband med registrering och valrörelse. Det styrande partiet YAP tog 71 platser medan 42 platser gick till oberoende kandidater, vilka dock övervägande röstar i linje med YAP. De resterande tolv platserna delas mellan elva mindre partierna. Inget av de mest regimkritiska partierna finns representerat i Milli Majlis. Därmed finns varken Musavat (landets äldsta parti) eller Folkfrontspartiet (det parti som ledde landet före Hejdar Alijevs tillträde som president) representerade i parlamentet.

Av 125 parlamentsledamöter är 19 kvinnor (15 procent). Etniska minoriteter såsom talysjer, lezginer, ryssar, judar och avarer är generellt väl representerade i Milli Majlis. Bland de närmare 40 regeringssmedlemmarna är endast en kvinna, som leder den Statliga kommittén för frågor rörande familj, kvinnor och barn.

Inför parlamentsvalet 2015 ställde OSSE/ODIHR in sin valövervakning till följd av en restriktiv inbjudan från de azerbajdzjanska myndigheterna som kraftigt begränsade antalet valövervakare. En delegation från Europarådets parlamentariska församling gjorde en i huvudsak positiv bedömning av valet även om enskilda ögonvittnen och opposition rapporterade om väsentliga

oegentligheter. Valövervakningsmissionerna från OSSE/ODIHR vid parlamentsvalet 2010 och presidentvalet 2013 konstaterade att genomförandet av dessa val inte levde upp till OSSE:s demokratiska standard.

De demokratiska institutionerna pressades ånyo när president Alijev tre dagar efter kuppörsöket i Turkiet i juli 2016 lade fram förslag till långtgående förändringar av författningen. Vid en folkomröstning i september antogs förslagen, vilka bland annat gav presidenten en längre mandatperiod (sju år), rätt att upplösa parlamentet, utlysa nyval och utse vicepresidenter. Vidare sänktes ålderströskeln för såväl president som parlamentariker.

För övervakningen av folkomröstningen svarade huvudsakligen mindre organisationer som inbjudits av myndigheterna. En delegation från PACE närvarade. Varken ODIHR eller Europaparlamentet var på plats då dessa organisationer normalt inte övervakar folkomröstningar. Officiella siffror för valdeltagandet var 70 procent men uppskattades av den bojkottande oppositionen uppgå till högst 20 procent. Anklagelserna om olika uttryck för valfusk fördes fram från ett stort antal regimkritiker. Ett antal aktivister som sökte bedriva kampanj mot folkomröstningen frihetsberövades men släpptes efter folkomröstningens genomförande.

Bland annat introducerar den nya författningen begreppen ”mänsklig värdighet” och ”proportionalitetsprincipen”, där den senare stipulerar att alla inskränkningar av de mänskliga rättigheterna måste stå i proportion till statens ”förväntade resultat” av begränsningarna. Venedigkommissionen såg positivt på att begreppet proportionalitet introducerades i författningen men anmärkte att begreppet ”förväntade resultat” avviker från Europakonventionens term ”legitima syften” och möjliggör en restriktiv politik, till potentiellt allvarligt förfång för de mänskliga rättigheterna.

Venedigkommissionen uttryckte hård kritik av såväl substans som process, bland annat mot bakgrund av frånvaron av genuin offentlig debatt. De konstitutionella förändringarna uppfattades brett som en kodifiering av ett exceptionellt starkt presidentstyre och dynastiska tendenser.

Civilsamhällets utrymme

Möjligheterna för det civila samhället att utvecklas och verka fritt beskars kraftigt i samband med ett synnerligen oklart rättsläge för civilsamhället 2014-2016. Myndigheterna förklarade sin restriktiva inställning till civilsamhället med behovet av att värna landets säkerhet mot utländska hot inklusive utlandsfinansierad radikaliserings.

En mängd aktiva människorättsförsvarare förlorade under 2015-16 tillgången till sina bankkonton och blev föremål för tvivelaktig rättsskipning. På oklar rättsgrund dömdes ledande människorättsförsvarare för ekonomisk och annan brottslighet i anslutning till samverkan med framför allt utländska givare. Enligt Human Rights Watch greps 33 företrädare för civilsamhället 2015. Under 2014-2015 lämnade flera aktörer landet med hänvisning till sin personliga säkerhet och bristande möjlighet att verka. Det finns rapporter om att utresta aktivisters familjemedlemmar har utsatts för påtryckningar.

Från offentligt håll utpekades civilsamhällesorganisationer som aktörer i främmande maktens tjänst. Många utländska organisationer (Oxfam, World Vision, IREX, NDI, Open Society Institute, norska Human Rights House) lämnade landet på grund av brottsutredningar, trakasserier eller myndigheternas vägran att förnya organisationernas registrering i Azerbajdzjan.

Den restriktiva miljön för civilsamhället speglades i EU:s framstegsrapporter för partnerskapsländerna liksom i andra bedömningar såsom USAID:s CSO Sustainability Index och Freedom Report (Freedom House). Siffrorna talade sitt tydliga språk: Justitieministeriets statistik visade på 2 960 civilsamhällesorganisationer år 2013 men två år senare endast 520 organisationer.

Många av de aktivister, försvarsadvokater och journalister som fängslades under 2014-2015 benådades i samband med flera amnestier under 2016. För flera personer gäller dock villkorlig frigivning och utreseförbud. Internationella organisationer uppger att omkring 25 personer alltfjämt är fängslade på politiska grunder. Om det i denna kategori inkluderas fångar som dömts för islamistiska uttalanden och manifestationer blir antalet betydligt större.

Sedan 2015 har rättsläget för civilsamhället och dess givare klarnat. Regelverket kräver dock långtgående registreringsprocedurer och utan

registrering är det omöjligt för organisationerna att öppna bankkonto, ingå avtal eller ta emot utländsk finansiering. FN:s särskilde rapportör om människorättsförsvarares situation betecknade, vid sitt besök i Baku hösten 2016, regelverket som ett hinder av organisationsfriheten.

Azerbajdzjanska myndigheter kräver registrering av utländska givare. Givare måste också få sina projektförslag godkända av Finansministeriet. Lokala organisationer inom civilsamhället ansvarar för att deras givare registrerat sig på vederbörligt sätt. Utländska givare som vill upprätta filial i Azerbajdzjan måste enligt det nya regelverket förbinda sig att ”respektera de azerbajdzjanska nationella och moraliska värderingarna”. Eventuellt brott mot denna vagt formulerade regel kan medföra dryga bötesstraff som påföljd.

Det sågs som ett bakslag för civilsamhället att Azerbajdzjan i mars 2017 begärde utträde ur Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) då denna organisation fram till dess fört en konstruktiv diskussion med den azerbajdzjanska staten om lättnader för det civilsamhället i landet, inklusive dess möjlighet att samverka med utländska givare.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Den författning som antogs 2016 slår i artikel 24 ”Huvudprinciper i fråga om mänskliga och medborgerliga rättigheter” fast att ”mänsklig värdighet skyddas och respekteras”.

Omänsklig eller förnedrande behandling och/eller tortyr anses bland människorättsförsvarare vara ett regelbundet förekommande problem på polisstationer och i fängvården. När företrädare för ungdomsorganisationen NIDA greps 2014 ska de enligt egen utsago ha blivit slagna och tvingade till att göra skriftlig avbön, delvis inför tv-kameror.

Azerbajdzjan har vidtagit reformåtgärder för att förbättra kriminalvården. En kommitté för översyn av förhållandena i fängelser har inrättats. Den azerbajdzjanska statens Ombudsman för mänskliga rättigheter gör platsbesök och rapporteras ha utverkat vissa förbättringar.

Enligt Justitieministeriet fanns i Azerbajdzjan 23 311 frihetsberövade personer varav 3 102 häktade personer år 2016. Myndigheterna har ibland frihetsberövat personer upp till 18 månader utan att lagföra den misstänkte. Det är relativt vanligt att åklagaren förlänger häktningstiden i etapper.

Dödsstraff

En lag som avskaffade dödsstraffet antogs av parlamentet 1998. Inga avrättningar sedan lagen antogs är kända.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

FN:s arbetsgrupp mot godtyckligt frihetsberövande (WGAD) slog efter ett besök i Azerbajdzjan i maj 2016 fast att myndigheterna fortsätter att frihetsberöva människorättsförsvarare, journalister, politiska och religiösa ledare för att tysta dem och försvaga deras grundläggande rättigheter och friheter.

WGAD besökte bland annat de två studenter som på ett monument över den tidigare presidenten Hejdar Alijev skrivit ”Grattis på slavarnas dag”, i en azerisk ordlek kring den officiella blomsterdagen. Studenterna sade sig ha utsatts för förhör med inslag av tortyr på polisstationen, för vilket deras advokat lade fram bildbevis. Medarbetare från den azerbajdzjanska Ombudsmannens kontor hävdade däremot att de inte funnit belägg för anklagelserna. I november 2016 dömdes en av studenterna till tioårigt fängelsestraff för narkotikainnehav.

Utreseförbud kan drabba såväl villkorligt frigivna som personer som delgivits misstanke om brott. Under repressionen av civilsamhället 2014 och 2015 belades ett stort antal företrädare för olika civilsamhällesorganisationer med utreseförbud efter att de delgivits misstanke om skattebrott, förskingring, olaga näringsverksamhet med mera.

Rättssäkerhet

Azerbajdzjanska medborgare har rätt att anmäla övergrepp och få dem prövade i domstol. Huruvida processen blir opartisk och korrekt har dels med kapacitetsfrågor att göra, dels med ärendets eventuella politiska innehåll. Det är relativt vanligt med korruption och att privatpersoner försöker påverka domslut.

När oppositionspolitikerna Ilgar Mammadov och Tofiq Yagoblu frihetsberövades och dömdes före presidentvalet 2013 skickades en tydlig signal till omvärlden att rättssäkerheten för regimkritiker i Azerbajdzjan utvecklades i en negativ riktning. Mammadov, som ansågs vara den starkaste utmanaren av president Ilham Aliev inför presidentvalet 2013, hade därigenom eliminerats. De båda politikerna dömdes till mångåriga straff med synnerligen tunn bevisning, efter att ha bevittnat en demonstration. Internationella observatörer vid rättegångarna kunde konstatera att även vittnen från polisväsendet hade svårt att följa åklagarens linje.

Straffrihet

Det finns rapporter om grovt polisivåld bland annat i samband med förhör av människorättsaktivister och oprovocerat våld mot till exempel hbtq-personer där förövarna inte ställts inför rätta. Vidare finns rapporter om att lokala myndigheter som känt till eller tillåtit äktenskap för minderåriga flickor lämnats utan åtgärd från centralmakten.

Det finns dock tecken på att straffrihet för personer med inflytande blir mer sällsynt. Flera regionala guvernörer och höga lokala tjänstemän har fått lämna sina poster eller gripits efter att de hotat eller låtit misshandla demonstranter i samband med valutadevalveringen vid årsskiftet 2015/2016.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Den azerbajdzjanska författningen garanterar yttrande- och pressfrihet och det finns viss acceptans för regimkritiska medier. Det är emellertid tydligt att statsmakterna begränsar möjligheten att verka för mediekanaler och journalister som uppfattas som direkt samhällsfarliga eller omstörtande. Den kategorin innefattar journalister som uttrycker allvarlig kritik av presidenten eller dennes familj. Några civilsamhällesorganisationer som arbetade med pressfrihet (Media Rights Institute och Insitute for Reporters' Freedom and Safety) har tvingats stänga.

Under 2014 hårdnade myndigheternas förhållningssätt till regimkritiska medier. Det mest flagranta exemplet på mediefrihetens begränsning var stängningen av Radio Free Europe/Radio Liberty i december 2014 och den internationellt kritiserade domen mot dess ledande journalist, Khadija Ismajlova, 2015. Regimkritiska Meydan TV tvingades upphöra med sina sändningar vid samma tidpunkt och dess grundare verkar sedan dess från Tyskland. Journalister som varit associerade med Meydan TV har i vissa fall

fått utreseförbud. Några oberoende tidningar såsom Khural och Zerkalo har stängts.

Under andra halvåret 2016 ökade trycket mot medier som enligt myndigheterna hade kopplingar till eller sympatier för den turkiska oppositionsledaren Fetullah Gülen. Den privata tv-kanalen ANS stängdes efter att kanalen medverkat i en intervju av Gülen. Finansdirektören för den stora oberoende tidningen Azadliq arresterades, vilket medförde frysning av tidningens konton. En journalist vid samma tidning dömdes till fem års fängelse.

Sociala medier har blivit ett viktigt forum för samhällsdebatt i Azerbajdzjan. Medan diskussionen i sociala medier huvudsakligen är fri finns det flera exempel på hur bloggare har råkat illa ut efter att ha uttryckt synpunkter som enligt myndigheterna haft påverkan på nationens säkerhet, till exempel i kölvattnet av konfrontationen mellan polis och shia-radikaler i Nardaran 2015.

Även myndigheterna följer diskussionen i sociala medier och försöker, via sina företrädare och genom andra organisationer, vara del av diskussionen.

Azerbajdzjan hamnar på 163:e plats på Reportrars utan gränser index.

Mötes- och föreningsfrihet

Artikel 49 i den azerbajdzjanska författningen slog före revideringarna 2016 fast att alla har friheten att, utan föregående anmälan hos myndigheterna, organisera fredliga demonstrationer och möten. I den författning som antogs 2016 har mötesfriheten förbehållits de sammankomster som inte stör ”den allmänna ordningen och moralen”. Den skrivningen kritiserar i Venedig-kommissionens preliminära utlåtande som alltför vag och öppen för begränsningar.

Lagen om mötesfrihet har kommit att tolkas mer restriktivt av myndigheterna under de senaste åren. Det råder påtaglig restriktivitet med demonstrationstillstånd i Baku. Ibland beviljas tillstånd för en annan plats än den efterfrågade. Inför parlamentsvalet 2015 och folkomröstningen 2016 anvisades oppositionen till en fotbollsplan utanför stadskärnan för sin demonstration, vilket begränsade dess synlighet och omfattning.

Demonstrationer utan tillstånd från myndigheterna leder vanligen till polisinsatser och frihetsberövanden.

Religions- och övertygelsefrihet

Azerbajdzjan har till dryga 90 procent en muslimsk befolkning (varav ungefär 70 procent är shia- och 30 procent sunnimuslimer). Landet är en sekulär stat och dess författning garanterar religionsfrihet, utan att ge preferens åt någon viss trosriktning. Baku är ofta värd för internationella konferenser om mångkulturalism, humanism eller interreligiös dialog. I oktober 2016 besökte påve Franciskus Azerbajdzjan.

Följare av de större religionerna utövar sin tro fritt i landet. Ledarna för de större religiösa samfunden deltar ofta i varandras högtider. Gemensamma bönestunder för shia- och sunnimuslimer har införts av de azerbajdzjanska muslimernas ledare som säger sig representera alla kaukasiska muslimer, inklusive de i Norra Kaukasien.

Det finns några tydliga avvikelser från den bild av fullständig religiös tolerans som myndigheterna vill projicera utåt. Det finns inget aktivt armeniskt samfund verksamt i landet. Den armeniska kyrkobyggnaden i centrala Baku är välbevarad men stängd för religiöst utövande. Den statliga kommittén för religiösa frågor hävdar att inget förbud finns för ortodoxa armenier att utöva sin religion.

Det finns sjutton registrerade och aktiva kristna samfund i landet. De mindre kända kristna eller evangeliska samfunden stöter ofta på problem med sin registrering samt med införslen av religiös litteratur. Det förekommer uppgifter om att baptister har tvingats avbyta sina möten, med motiveringen att mötestillstånd saknas.

Myndigheterna bevakar alla tecken på radikaliserings inom muslimska samfund. Användningen av islamiska huvuddukar i samband med skolgång förbjöds 2010. Åtgärden möttes av protester och flera av ledarna bakom protesterna greps. Kommittén för religiösa frågor, vilken leds av en ordförande med ministerställning, begränsade efter våldsamheterna i Nardaran 2015 användningen av muslimska symboler till moskéernas absoluta närhet. Långtgående nationalisering av utbildningen och finansieringen inom muslimska samfund genomfördes. Under hösten 2016 installerades övervakningskameror i landets moskéer.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Azerbajdzjan har ratificerat ILO:s åtta centrala konventioner om förbud mot tvångsarbete och barnarbete, icke-diskriminering i arbetslivet samt föreningsfrihet och förhandlingsrätt. Arbetsrätten i Azerbajdzjan är tämligen stark och myndigheterna ställer höga krav på utbildning och karriärmöjligheter för den lokala arbetskraften vid de internationella företag som är verksamma i landet.

Minimiåldern för barn som utför arbete är 15 år. Trots detta förekommer, om än i mindre skala, barnarbete på landsbygden. Kvinnors rätt till lönearbete garanteras i författningen.

Fackföreningar existerar och medborgarna har enligt författningen strejkrätt. Fackföreningarnas ståndpunkter tycks ibland ligga väldigt nära myndigheternas ståndpunkter och deras oberoende kan ifrågasättas. Freedom House betecknar fackföreningarna som *de facto* beroende av staten och hävdar att de inte företräder utsatta personer eller grupper på ett adekvat sätt.

Arbetslösheten uppgick enligt officiell statistik till cirka sju procent under 2016. Arbetsmarknaden är föremål för en hel del interventioner från myndigheterna. Det uppges vara i stort sett omöjligt för statliga företag och organisationer att avskeda under perioder när ekonomin är ansträngd. Den dolda arbetslösheten gör att många, framför allt unga, arbetar betydligt färre timmar och till en lägre lön än normalt.

Regeringen har under 2016 lanserat en rad reformer för att skapa bättre förutsättningar för den privata sektorn och attrahera utländska investeringar. Reformerna som omfattar bland annat tullväsendet har än så länge inneburit mer rättvisa och transparens för näringsidkare. Bristen på arbetskraft med rätt utbildning och förekomsten av korruption framhålls som fortsatta hinder för ekonomins diversifiering.

Under 2016 upplöstes det azerbajdzjanska säkerhetsministeriet då det bland annat visat sig att det inom ministeriet förekom systematiserad utpressning av näringsidkare. Undersökande journalister har återkommande riktat misstankar om storskalig korruption, inklusive i internationella

upphandlingar, mot myndighetspersoner med betydande direkta eller indirekta affärsintressen. Den restriktiva lagstiftningen om utlämnande av information om ägarskapet i privata bolag gör sådana misstankar svårare att leda i bevis.

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Enligt lag har medborgarna i Azerbajdzjan rätt till fri sjukvård, vilket ibland ignoreras av lokala myndigheter. Bristen på utbildade läkare är stor och lönerna är generellt låga, vilket gör att många utbildade läkare lämnar landet. Bristen på resurser inom vårdsektorn gör att det finns tariffer för behandlingar som normalt skulle vara kostnadsfria. För den som inte vill eller kan betala gäller långa väntetider. Enkätundersökningar visar att låginkomsttagare nyttjar hälso- och sjukvård i mindre utsträckning än de med högre inkomster. Problemen gäller i hög grad förebyggande och reproduktiv hälsovård.

Lagen om skydd för folkhälsan från 1997 ger kvinnor rätt att besluta om abort. Aborter kan genomföras utan att uppge skäl under graviditetens tolv första veckor. Fram till den 22:a veckan tillåts abort om sociala skäl föreligger. Abort kan i undantagsfall tillåtas under hela graviditeten om starka medicinska skäl finns. Sociala och medicinska skäl definieras av relevanta myndigheter.

Kvalitetskontrollen av läkemedel och vård är otillräcklig. Efter de två devalveringarna 2015 har piratkopior blivit vanligare bland detaljhandlare och mellanhänder. Statlig prisreglering av läkemedel infördes 2015 men resultaten har inte varit entydigt goda då parallella marknader för särskilt begärliga läkemedel uppstått. Hälsosektorns funktionssätt är, trots framväxten av nya sjukhus under senare år, ett fortsatt och omdiskuterat problem för medborgarna.

Särskilt Baku har en ekologisk belastning från många decennier av oljeutvinning i form av föroreningar i mark, luft och vatten, vilket påverkar medborgarna i okänd grad. Myndigheterna har succesivt tagit fram hårdare regleringar i fråga om utsläpp och renare teknologi inom framför allt energisektorn. Stora insatser har genomförts av myndigheterna för att sanera kontaminerad mark i Baku och på Absjeron-halvön. Kaspiska havet är dock under fortsatt hot. Medvetenheten om ekologiska frågor är relativt utvecklad bland de ekonomiska aktörerna.

Under tiden då Azerbajdzjan var en del av Sovjetunionen var överanvändning av bekämpningsmedel i jordbruket vanlig, vilket kan påverka livsmedlens duglighet och befolkningens hälsa än idag. Det råder en allmänt låg tillit till myndigheternas information om sådana hälsoeffekter bland medborgarna. Ambitionen att göra Azerbajdzjan till en stor exportör av jordbruksprodukter och livsmedel är en drivkraft för ett mer hållbart azerbajdzjanskt jordbruk.

Medellivslängden är 76 år för kvinnor och 70 år för män.

Rätten till utbildning

Skolan i Azerbajdzjan är enligt lag kostnadsfri och obligatorisk till 17 års ålder. Formellt görs ingen skillnad mellan flickors och pojkars rätt till utbildning. Andelen barn med avslutad skolgång är 85 procent för flickor och 87 procent för pojkar. Barn från fattiga familjer på landsbygden och internflyktingar har större sannolikhet till avbruten skolgång. Vuxnas läskunnighet ligger på nästan 100 procent, enligt internationella undersökningar.

Låga löner och korruption är två grundläggande och sammanhängande problem i den azerbajdzjanska utbildningssektorn. Utbildningsstandarden är ojämn. Många elever går i privatundervisning under de långa sommarloven och parallellt med ordinarie undervisning.

Utbildningsministeriet har under senare år gjort engagerade försök att modernisera det azerbajdzjanska utbildningsväsendet genom att marknadsanpassa, effektivisera och kvalitetssäkra skolor och läroplaner. Ett förskoleår har införts för att ge barn från olika social bakgrund lika villkor inför skolstarten. Endast en fjärdedel av barnen går dock i någon form av förskola.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Azerbajdzjan har haft en stark ekonomisk utveckling sedan självständigheten 1991. BNP har mer än tredubblats under perioden och landet toppade den globala tillväxtligan 2000-2010. Fattigdomsnivån sjönk från ca 50 procent till ungefär fem procent under samma period. I UNDP:s index över mänsklig utveckling (HDI) Human för år 2015 placerades landet på plats 78. Världsbankens placerar numera Azerbajdzjan i kategorin *Upper middle income countries*.

Den ljusa bild av landets levnadsstandard som kan målas upp med hjälp av statistiken ovan kräver viss nyansering. Statistiken fångar inte den försvagade köpkraft som två devalveringar under 2015 medfört. Skillnaden mellan Baku och landsbygden är stor i ekonomiskt avseende. Löneskillnaderna är stora mellan dem som jobbar inom energisektorn och dem som arbetar inom offentlig service. Förekomsten av korruption och ineffektivitet i offentlig sektor gör samhället mer ineffektivt.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Azerbajdzjan var först bland de muslimska länderna med att införa rösträtt för kvinnor. I kraft av sitt sekulära arv har Azerbajdzjan en generellt mer liberal syn på kvinnors rättigheter än många andra muslimska länder.

En jämställdhetslag antogs år 2007 och en lag mot våld i hemmet antogs år 2010. Våldtäkt kan leda till 15 års fängelsestraff. Frågor om kvinnors rättigheter hanteras av Statliga kommittén för familj, kvinnor och barn. Kommittén leds av den enda kvinnliga ministern och dess arbete sker delvis i samverkan med civilsamhället. Ett antal kvinnorättsorganisationer driver aktivt på utvecklingen men hämmas i sin verksamhet av begränsningarna för utländska bidrag till civilsamhällets organisationer.

Sociala normer och diskriminering begränsar kvinnors möjligheter att delta på lika villkor i samhället. Detta är särskilt tydligt på landsbygden, där män förutsätts svara för familjens försörjning medan kvinnor värnar om barn och hem. Vidare respekteras inte alltid att minimiåldern för kvinnor att ingå äktenskap (18 år).

Kvinnor har svårt att hävda sina ekonomiska rättigheter i samband med skilsmässa eller i andra egendomsfrågor. Det råder kunskapsbrist om rättsläget i dessa frågor.

Den utbredda förekomsten av könss selektiv abort gör att det föds 114 pojkar på 100 flickor, vilket placerar Azerbajdzjan bland de länder i världen med störst könsskillnad i födslotalen.

Enligt enkätundersökningar utsätts 15 procent av alla kvinnor för våld i hemmet. Få fall anmäls dock hos myndigheterna och det är vanligt att offren

återtar sin anmälan med hänsyn till de potentiella sociala konsekvenserna i form av stigmatisering.

Lagen från 2010 mot våld i hemmet förutser att anmälan även ska kunna göras till sociala myndigheter, utöver polisen. Lagen stipulerar även om härbärgen och stödcentra. Dessa aspekter av regelverket har visat sig svåra att genomföra. Regionala stödcentra upprättas i långsam takt i landet av Kommittén för familj, kvinnor och barn, i samverkan med EU och UNFPA.

Barnets rättigheter

Azerbajdzjan granskades i FN:s barnrättskommitté 2012. Kommittén noterade framsteg vad gällde åtaganden under barnkonventionen, bland annat att kvinnors minimiålder för äktenskap höjts till 18 år, att en lag om våld i hemmet antagits och att civilsamhället givits en tydligare roll i frågor kring barnens rättigheter.

Barnrättskommittén noterade också en rad områden där lagstiftning och tillämpning måste förbättras. Bristen på fungerande barnomsorg försvårar tidig diagnos av barn med funktionshinder och försämrar deras långsiktiga möjligheter att delta i samhällslivet. Barn till internflyktingar och asylsökande samt barn med kroniska sjukdomar ges, enligt kommittén, inte tillräckligt skydd.

Trots gällande lagstiftning förekommer det särskilt på landsbygden att minderåriga flickor gifts bort av sina släktingar. Lagen möjliggör för lokala myndigheter att bevilja äktenskap för flickor som fyllt 17 år.

När det gäller barn som begått brott är rättssäkerheten otillräcklig och kompetensen att handskas med barn- och ungdomsbrottslingar låg. EU samverkar med den azerbajdzjanska staten, Ombudsmannen och UNICEF för att stärka statens och civilsamhällets övervakning av barnens rättigheter i samband med deras kontakter med rättsvårdande myndigheter.

Kroppslig bestraffning mot barn i skolan är förbjuden enligt lag men förekommer. Enligt UNICEF för myndigheterna ingen statistik som gör det möjligt att mäta problem med sexuellt våld inom skolväsendet.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Enligt författningen har alla medborgare rätt att bevara sin etniska identitet och studera sitt modersmål. Den nya lydelsen av författningen använder begreppet etnicitet i stället för nationalitet, något som kritiserats av Venedigkommissionen.

Även om myndigheterna gärna vill sprida bilden av ett fullständigt tolerant och harmoniskt multikulturellt samhälle har till exempel Freedom House rapporterat om att personer av armenisk härkomst (uppskattningsvis 30 000 personer) utsätts för trakasserier och diskriminering. Sporadiska incidenter rörande andra minoriteter, bland annat kristna, har också rapporterats.

Azerbajdzjan åtog sig i samband med sin anslutning till Europarådet att möjliggöra alternativ militärtjänst för dem som opponerar sig mot militärtjänst av religiösa skäl eller annan övertygelse. Den möjligheten har ännu inte skapats.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexualitet är inte straffbart i Azerbajdzjan. Emellertid finns inget specifikt lagrum som uttrycker skydd av hbtq-personers rättigheter.

Inget av de etablerade partierna, inte heller oppositionen, uttrycker tydligt stöd för hbtq-personers rättigheter. Traditionella muslimska och konservativa värderingar gällande hbtq-personer märks även bland parlamentariker och inom civilsamhället. Det är vanligt att hbtq-personer förskjuts av sin egen familj. Dessa omständigheter gör hbtq-gruppen till särskilt utsatt, med ett nästan totalt utanförskap i samhället.

ILG-Europes regnbågsindex för 2016 rankar Azerbajdzjan som det sämsta europeiska landet för hbtq-personer att bo i. Särskilt uppmärksammas bristen på skydd mot hatbrott och diskriminering. Det är vanligt att hbtq-personer förlorar sina jobb när deras sexuella läggning blir känd. Upprättelse via domstol är ovanligt. Trakasserier från myndighetspersoner såsom polis uppges förekomma.

Ingen civilsamhällesorganisation med det specifika syftet att stödja hbtq-personers rättigheter har ännu erhållit registrering hos myndigheterna, vilket

gör det omöjligt för sådana organisationer att bedriva meningsfull verksamhet.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Azerbajdzjanska företrädare brukar hävda att landet har över en miljon internflyktingar från Nagorno-Karabach eller dess angränsande områden samt från Armenien. Denna siffra innefattar även barn som fötts efter familjens flykt. Enligt FN:s flyktingkommissariat UNHCR fanns i december 2014 drygt 622 000 internflyktingar.

Lagstiftning och statligt stöd har bidragit till att stödja internflyktingarnas situation. Stora belopp har avsatts från den statliga oljefonden för bostäder, skolor och infrastruktur. Runt om i landet har 610 grundskolor för barn från flyktingfamiljer upprättats. Regeringens uttalade mål är att internflyktingarna ska kunna återvända till sina hemorter så snart konflikten med Armenien är över. Detta förhållningssätt får ibland kritik då det anses bidra till att internflyktingarna hålls kvar i utsatthet och förhindras från genuin integration i samhället.

UNHCR bistår myndigheterna i deras hantering och kapacitetssuppletering vad gäller internflyktingfrågorna samt i deras hantering av asylsökanden. De flyktingar som tar sig till Azerbajdzjan från andra länder kommer huvudsakligen från Afghanistan.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Azerbajdzjan ratificerade FN-konventionen om personer med funktionsnedsättning år 2008. Diskriminering av personer med funktionsnedsättning (fysisk, mental, sensorisk) i fråga om arbete, utbildning, transport och offentlig service är förbjuden enligt lag. Av betydelse för dessa personers rättigheter är även den modifierade författningen (september 2016) som fastslår att ”mänsklig värdighet värnas och respekteras”.

Att integrera personer med funktionsnedsättning i arbetslivet är något som myndigheterna arbetat med under senare år. Särskilda incitament och krav på arbetsgivare har införts. Mycket arbete återstår, inte minst vad gäller barn med funktionsnedsättning. Dessa barn har traditionellt betraktats som om de skulle ha en mental funktionsnedsättning och har därför placerats i hem eller anstalter som inte gett dem rimliga chanser att integreras i samhället.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1992. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 2001 respektive år 1999.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1992. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1996.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1995. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2001.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1996. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2009.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1992. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter och det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2002.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2009.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2007.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* och det tillhörande protokollet ratificerades år 1993.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* har inte ratificerats.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna, *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)* ratificerades år 2002.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*, ratificerades år 2000.

Europeiska stadgan om landsdel- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages*, signerades år 2001.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, har inte ratificerats.

Europarådets straffrättsliga konvention om korruption, *Criminal Law Convention on Corruption*, ratificerades år 2004.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

Regionala projekt finansieras under Sidas regionala strategi för Östeuropa, Västra Balkan och Turkiet.

I samband med Azerbajdzjans ordförandeskap i Europarådet 2014 antogs en handlingsplan för Azerbajdzjan. Många av handlingsplanens aktiviteter finansieras av EU. Även Sida har avsatt pengar för planens genomförande.

Till följd av bristen på framgång med genomförandet av Europadomstolens domar initierade Europarådets generalsekreterare Thorbjörn Jagland i december 2015 ett särskilt förfarande för att utvärdera i vilken mån Azerbajdzjan lever upp till sina åtaganden enligt Europakonventionen. Tidigare under 2015 avbröt Europarådet sitt samarbete med Azerbajdzjan inom ramen för en arbetsgrupp för mänskliga rättigheter.

EU:s samarbete med Azerbajdzjan i frågor om demokrati och mänskliga rättigheter sker inom ramen för det Östliga partnerskapet. Flera FN-knutna organisationer så som UNDP, UNFPA, UNIC, UNHCR, UNICEF och IOM och är verksamma på plats i Azerbajdzjan.

Inom ramen för FN:s råd för mänskliga rättigheters universella granskningsmekanism (*Universal Periodic Review*, UPR) genomgick Azerbajdzjan år 2013 en översyn av situationen för de mänskliga rättigheterna i landet. Landet accepterade nästan samtliga rekommendationer, 158 av 162.